

04 MAY 2010

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՄԱՏ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ԾՐԱԳԻՐ

V—X ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Հաստատված է ՀԽՍՀ Լուստոլկոմատի կողմից

Յերկրորդ հրատարակություն

491.99(07)
Հ-28

ԼՈՒՍԺՐԱՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1939

06 MAY 2013

49799 (07)
2-28

СИГНАЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

Պատ. խմբագիր՝ Գ. Ս ե վ ա կ
Տեխ. խմբագիր՝ Զ. Մ ա ռ ու խ յ ա ն
Սրբագրիչ՝ Մ. Գ Ր ի գ ո Ր յ ա ն

Գլավիտի լիադոր Ն. 2874, Պատվեր № 563, Տիրաժ 3000

Պետհամալսարանի հրատարակչ. տպարան, Յերևան, Տերյան՝ 72

Բ Ա Յ Ա Տ Ր Ա Կ Ա Ն

Պորհրդային դպրոցի յուրաքանչյուր առարկայի ծրագիրը պետք է կազմված լինի հաջորդական սխտեմով, հետևաբար՝ «Մայրենի լեզվի ծրագիրը պետք է ապահովի գիտելիքների խկապես սխտեմատիկ և հըշտորեն սահմանադժված մի ամփոփ շրջանի յուրացումը...» (Համ Կ (Բ) Կ Կ Կ-ի 1932 թ. ոգոստոսի 25-ի վորոշումից)։ Այդ հիմունքով այս ծրագրում ամեն մի հաջորդ դասարանի կուրսը կառուցված է նախորդ դասարանների ծրագրի հիման վրա՝ կազմելով նրա սխտեմատիկ շարունակությունը։ Ուստի վոչ լրիվ և լրիվ միջնակարգ դպրոցի 5-10-րդ դասարանների ծրագրերը կազմվել և հաշվի առնելով ցածր դասարաններում անցա. լութը։ 1—4-րդ դասարանների ծրագրի համաձայն րդ դասարանը մտնող յերեխան պետք է գիտենա տարրական քերականությունը (պարզ ընդաբձակ նախադասության վերլուծություն, պարզ հոլովում և խոնարհում, ծանոթություն բոլոր խոսքի մասերին, պարզ բառակազմություն) և ուղղաբերության գլխավոր հիմունքները, պետք է ունենա գրելու և խոսելու համապատասխան ունակություններ ու տիրապետի կարդալու տեխնիկային։

5—10-րդ դասարաններում աշակերտը պետք է անցնի հայոց լեզվի սխառնամատիկ քերականությունն ու ամբողջ ուղղագրությունը և կատարելապես տիրապետի գրավոր և բանավոր խոսքին: Այդ նկատի առնելով 5-7-րդ դասարանների ծրագիրն ունի քերականության, գրավոր և բանավոր խոսքի ու գրքով աշխատելու բաժինները:

5-րդ դասարանում քերականությունը պետք է սկսել 3—4-րդ դասարաններում սովորած պարզ ընդարձակ նախադասության կրկնողությամբ: Այդ արվում է այն նպատակով, վեր ձևաբանությունն անցնելու համար ոգտագործվի պարզ նախադասության շարահյուսությունը, առանց վորի ձևաբանությունն անհասկանալի և անմատչելի կլինի: Պետք է հիշել, վեր մեթոդիկայի տեսակետից ձևաբանության ուսուցման առանցքը պարզ նախադասության շարահյուսությունն է, վորովհետև ձևաբանական կատեգորիաներից հոլովումն ու խոնարհումը հասկանալի չեն միայն նախադասության մեջ, այլ կերպ կատացվի չոր վերացականություն և ֆորմալիզմ:

Հնչյունաբանությունից աշակերտները 1—4-րդ դասարաններում ծանոթացել են միայն ձայնավոր և բաղաձայն հնչյուններին: Այդ քիչ է, անհրաժեշտ է ուսուցանել բաղաձայնների խմբավորումն ըստ արտաբերման տեղի և ըստ վորակի (ըստ աղմուկի և ձայնի մասնակցության չափի), վորովհետև ուղղագրության ուսուցման կապակցությամբ անհրաժեշտ է լինում բացատրել, վոր մի շարք դեպքերում վորոշ հնչյունների աղղեցությամբ, իբրև լեզվական որինաչափություն,

այս կամ այն հնչյունը փոխում է իր վորակը (դ < թ, բ < փ, գ < ք, ձ < չ, ղ < լ, ղ < խ, բ < ո):

Բառակազմության ուսուցումը կատարելիս պետի հաշվի առնել, վոր 1—4-րդ դասարաններում յերեթաններն ընդհանուր զաղափար ունեն հոլովման և խոնարհման մասին, հետևաբար կարող են տարբերել ածանցը թիքական վերջավորությունից: Պետք է բացատրել, վոր բառի հիմնական իմաստ պարունակող մասն արմատն է, իսկ ածանցը՝ մասնիկ, վորն արժատից նոր բառեր է կազմում նոր իմաստով, մինչդեռ հոլովման և խոնարհման վերջավորությունները նոր բառեր չեն կազմում, այլ վորոշում են բառի պաշտոնը նախադասության մեջ: Բառակազմությունը սովորեցնելիս անհրաժեշտ է նախաձայնների և վերջաձայնների աղյուսակներ կազմել, ինքնուրույն կերպով նոր բառեր կազմելու վարժություններ կատարել և այլն: Բառակազմության լավ յուրացումը բաղաձայնապատկում է աշակերտի բառապաշարը և մեծապես ոժանդակում է լեզվի ուսուցման մնացած բաժիններին:

Հոլովման և խոնարհման ուսուցումը պետք է կատարել նախադասությունների միջոցով: Հորիմանքը բացատրելիս պետք է առաջնորդվել նրանց արտահայտած հիմնական իմաստով, վորի լավ յուրացումից հետո՝ յուրացնել տալ նաև հոլովակերտ վերջավորությունները: Այս վերջինների հետ պետք է կապել հոլովումները: Ամեն մի հոլովում առանձին պետք է անցնել և դասարանական ու տնային գրավոր վարժություններով յուրացնել տալ ըստ ամենայնի:

խոնարհումը և խոնարհման վերաբերող բոլոր հասկացողությունները (դերբայ, ժամանակ, յեղանակ,

դեմք, թիվ, խոնարհում, սեռ, կերպ, բայերի անկանոն (խոնարհում) նույնպես պետք է նախադասության միջոցով սովորեցնել: Իբրև որինակ ընտրած նախադասությունները պետք է լինեն կոնկրետ միտք արտահայտող և տվյալ քերականական հասկացողությունը ցայտուն կերպով դրսևորող: Որինակ՝ բայերի խոնարհման անցյալ կատարյալ ժամանակը սովորեցնելիս պետք է ընտրած նախադասության մեջ գործածվի կանոնավոր բայ (գրել, խոսել, գնալ և այլն) և վոչյերբնք՝ ածանցավոր կամ անկանոն բայ (փախչել, ուտել և այլն):

Քերականական կանոնը սովորեցնելով չի սպառվում քերականության ուսուցումը: Յուրաքանչյուր կանոն սովորեցնելիս ուսուցիչը պետք է բերի որինակներ, գրի գրատախտակին և բացատրելուց հետո առաջարկի աշակերտներին նույն ձևի որինակներ բերել ինքնուրույն կերպով, ապա դասազբքից և վարժությունների գրքից ընտրելով համապատասխան հատվածներ, վարժություններ կատարել տա թե դասարանում և թե տանը: Վորոշ բաժինների ուսուցման համար (որինակ՝ դերանուն, մակբայ) անհրաժեշտ և նախ որինակները գրել գրատախտակին, աշակերտների մասնակցությամբ վերլուծել, բացատրել և ապա յեղբակացություն հանելով՝ ձևակերպել կանոնը կամ սահմանումը: Քերականության կանոնն անգիր անելը դեռ չի նշանակում քերականությունը գիտենալ: մինչև աշակերտն այդ կանոնը կիրառելով չկարողանա ճանաչել և վերլուծել նախադասություններն ու բառերը տեքստի մեջ, կանոնը չպետք է համարել յուրացված: Հետևաբար քերականության դրավոր և բանավոր

վարժությունները պետք է համարել քերականության (ուրեմն և լեզվի ուսուցման) ամենակարևոր մոմենտներից մեկը:

Բարդ նախադասության ուսուցման համար անհրաժեշտ և ոգտագործել աշակերտների ծանոթությունը պարզ ընդարձակ նախադասությանը և դրա հիման վրա ծավալել շարահյուսության գիտելիքների խորացումը:

Կետագրությունը պետք է բացատրել շարահյուսության կապակցությամբ՝ յուրաքանչյուր կետ հիմնավորելով շարահյուսորեն, առաջնորդվելով վոչ թե ձևական մոմենտով (որինակ, «վորից առաջ գրվում է ստորակետ» — վոր սխալ է), այլ իմաստային և քերականական սկզբունքով:

7-րդ դասարանում հիմնականում ավարտվում է քերականությունը: 8-րդ, 9-րդ և 10-րդ դասարաններում կատարվում է քերականական գիտելիքների ամփոփում և համակարգում, առանձնապես խորացնելով կետագրության ուսուցումը:

Քերականության առանձին կատեգորիաների ուսուցման համար պետք է նկատի առնել հետևյալ մասնակի դիտողությունները:

1. Նախադասությունն ուսումնասիրելիս պետք է բացատրել նրա հետևյալ հատկանիշները՝

ա) նախադասությունն արտահայտում է մի ամփոփ միտք (առանձին ամբողջական միտք):

բ) նախադասությունը հիմնականում արտահայտում է այն առարկան (անձ կամ իր), վորը գործում կամ լինում է և նրա գործողությունն ու յեղելությունը:

դ) նախադասութիւնն ունի յերկու գլխավոր ան-
դամներ (յենթակա, ստորոգյալ), վորոնք հիմնականում
ձևավորում են միտքը:

դ) նախադասութիւնը հանդիսանում է խոսքի
քերականորեն ձևավորված միավորը (համաձայնու-
թիւն, խնդրառութիւն, շարադասութիւն):

2. Նախածանց պիտի համարել վոչ միայն ժըխ-
տական նախածանցները (ապ, դժ, ան, ք,) այլև
առս, զեր, հաղ, հառ, մակ, յենք, ներ, քառ, վեր
և այլն:

3. Բառերը ամակամ պիտի համարել վոչ այն
սկզբունքով, վոր նրանք ամվում, վրա յեն բերվում
գոյականներին, այլ առաջնորդելով բառերի արտա-
հայտած իմաստով: Ըստ այսմ՝ ամականներ են այն
բառերը, վորոնք իրենց ընդհանուր իմաստով արտա-
հայտում են առարկայի հատկութիւնը, վերաբերու-
թիւնը և ինչ նյութից լինելը (վորակական և հարա-
բերական ամականները):

4. Դերանուններ են վոչ միայն այն բառերը, վո-
րոնք փոխարինում են գոյականին, այլև ամականին,
թվականին և մակբային:

Փոխարինում ասելով չպիտի հասկանալ, թե յու-
րաքանչյուր կոնկրետ դեպքում կարելի չէ ասել, թե
վոր գոյականին, ամականին կամ թվականին են փո-
խարինում դերանունները, այլ վոր՝ դերանուն նշա-
նակում է կամ առարկա, կամ հատկութիւն, կամ
գործողութիւնն պարագա, կամ թե թիվ, առանց սա-
կայն անմիջականորեն ցույց տալու, թե ինչ առարկա
չէ, հատկութիւն է, թիվ է և այլն:

Պետք է կանգ առնել նաև այն դերանուններին
հոլովման վրա, վորոնք կամ յեզակի չունեն, կամ հոգ-
նակի չունեն. այդպիսիները նախադասութիւն մեջ
պետք է գործածել այլ անդամների հետ և կոնկրետ
կերպառութեամբ սովորեցնել:

5. Ընդհակառակ կամ ժխտական դերբայ (այս տե-
մինը պայմանական է) պիտի համարել պայմանական
յեզանակի ժխտական խոնարհման անփոփոխ մասը.
— որինակ՝ չեմ գրի, չեմ կարդա: Պետք է բացատրել,
վոր նախահոկտեմբերյան գրական լեզվի մեջ և մի
քանի բարբառներում ասվում է՝ չեմ գրիլ, չեմ կար-
դալ, բայց մեր գրական հայերենում վերջին հնչյունն
ընկել է և գոյացել է նոր (ըզձական) դերբայ:

6. Պետք է բացատրել, վոր բայի կերպեր կոչ-
վում են բայի այն ձևերը, վորոնք խոնարհիչների (եւ
և ալ) և բայահիմքի արանքում ամանց ընդունելով,
միևնույն բայի արտահայտած գործողութիւնն կամ յե-
զերութիւնն կատարման մեկ ուրիշ կերպն են ցույց
տալիս:

7. Մակբայ պետք է համարել այն բառերը, վո-
րոնք միմիայն և կամ գերազանցապես բայի վրա յեն
դրվում, արտահայտում են գործողութիւնն վորակը,
չափը, ձևը և այլն: Մի շարք մակբայներ հեշտութեամբ
ստուգաբանվում են, ուստի պետք է բացատրել՝ վոր
դրաբար լեզվի մեջ դրանք յեղել են թեքման ձևեր,
վորոնք աշխարհաբարում գործածվում են վորպես
սկզբնական ձև, փոխելով իրենց ձևաբանական կառու-
ցութիւնն. որինակ՝ գրեթե = գրե թե, համարյա = հա-
մարեա, իհարկէ = ի հարկէ (բացառական հոլով), հար-
կալ (գործիական հոլով և այլն):

8. Կապ կոչվում են այն բառերը, վորոնք միաց-
նում են լրացումը լրացյալի, մեծ մասամբ՝ ստորոգ-
յալի հետ: Կապը միանալով կապվող բառի հետ կապ-
վում է լրացում: Կապերն առանձին վերցրած նախա-
դասության անդամ չեն լինում: Պետք է բացատրել,
վոր կապերից մի քանիսը նույնպես կապվել են այլ
խոսքի մասերի գրաբարյան թեք ձևերից: որինակ՝
շնորհիվ (գործիական հոլով), դեպի = դեպ ի և այլն:

9. Շաղկապները կապում են նախադասության
համադոր անդամներն ու համադոր նախադասություն-
ները միմյանց հետ և յերկրորդական նախադասու-
թյունները գլխավորի հետ: Շաղկապն իր արժեքով և
նշանակությամբ հիմնովին տարբերվում է կապերից:
Շաղկապները նույնպես նախադասության անդամ չեն
լինում:

10. Մի շարք բառեր նախադասության մեջ կա-
տարելով ուրիշ խոսքի մասերի պաշտոն, յերկարատե-
գործածության հետեանքով վերածվել են այլ խոսքի
մասերի. որինակ՝ պ ա ռ թ և (ածական) — Պ ա ռ թ և
(գոյական), հ ա ս ց ե (հասցե = բայ), հ ա ս ց ե (գոյա-
կան), մ ու թ, խ ա վ ա ռ, հ ա ռ վ ա ծ ա յ ի ն, Ա ն ու շ
և այլն:

8-րդ դասարանից սկսվում է լեզվի տեսության
և հայոց լեզվի պատմության տարրական գիտելիքնե-
րի ավանդումը:

8-րդ դասարանում լեզվի պատմությունը պետք
է կապել գրականության պատմության հետ, քանի
վոր հենց այդ դասարանումն էլ սկսվում է հայոց գրա-
կանության պատմությունը: Գրականության պատմու-
թյան ներածականը տալու ժամանակ պետք է զգալի

չափով (շուրջ 4 ժամ) կանգ առնել նաև հայոց լեզվի
պատմության խնդիրները վրա:

Այսպես, որինակ, յերբ խոսվում է գրաբարագիր
գրականության մասին, պետք է խոսվի գրաբար լեզ-
վի մասին: Առանձին նմուշներ պետք է բերել գրա-
բարից և ցույց տալ այն հիմնական տարբերություն-
ները, վոր ունի գրաբարն աշխարհաբարի համեմա-
տությամբ: Տարրական գաղափար տալով հայոց լեզվի
ծագման մասին՝ պետք է հիշատակել հայերեն գրերի
գյուտը, դիտելով այն վորպես կուլտուր-քաղաքական
յերևույթ: Հիշատակել, վոր գրաբար լեզվի մեջ կան
հնուց մնացած բազմապիսի փոխառություններ, վո-
րոնք արտահայտում են հայ եթնիկական միավորի
սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական հնազույն կոպե-
րը փոխատու ժողովուրդների հետ:

Աշխարհիկ գրականության մասին գաղափար
տալիս պետք է հիշատակել նաև միջին հայերենը, վո-
րով գրել են միջնադարյան տաղերգուները, և փոքրիկ
նմուշներով ցույց տալ նրա, գրաբարի և ժամանակա-
կից հայերենի տարբերությունները, բացատրելով, թե
ինչպես սոցիալ-պատմական հարաբերությունների վո-
րոշ ետևալը ծնունդ է տվել այդ հայերենին:

Այդ լեզվի մանրամասն ծանոթությունը պետք
չէ, անհրաժեշտ է միայն միջնադարյան տաղերգուներ-
ի նմուշների ընթերցանության կապակցությամբ
ընդհանուր գաղափար տալ միջին հայերենի և աշխար-
հիկ գրական լեզվի մասին:

Հայոց նոր գրականության շուրջը կարգացած
ներածության հետ պիտի կապել գրական հայերեննե-
րի (արևմտյան և արևելյան) հրապարակ դալը, այդ

գրական հայերենների հիմնական տարբերը (գրաբար, բարբառներ) և ապա այն քաղաքականությունը, վոր վարել է հայ բուրժուական ինտելիգենցիան այդ լեզուն դարգացնելու բնագավառում: Հարկավոր է ուռանձնապես լուսաբանել Միքայել Նալբանդյանի, իբրև հեղափոխական դեմոկրատիայի ներկայացուցչի, դերը գրական լեզվի կերտման և հաստատման գործում: Պետք է բացատրել այն հիմնական տարբերությունը, վոր կա մի կողմից Միքայել Նալբանդյանի և, մյուս կողմից, բուրժուական ինտելիգենցիայի մտնեցումների մեջ գրական լեզուն կերտելու հարցում:

9-րդ դասարանում պետք է հիշատակել հայերեն բարբառները և ծանոթություն տալ նրանց հիմնական տարրերի մասին: Թվարկելով յերեք ճյուղերի բարբառները, պետք է ցույց տալ բարբառների և գրական լեզվի հիմնական տարբերությունները:

10-րդ դասարանում խորհրդային գրականության կապակցությամբ մեր լեզվի մեջ ընդգծել այն նորը, վոր արդյունք է Սոցիալիստական Մեծ Հեղափոխության և հանդիսանում է ժամանակակից գրական լեզվի առանձնահատկությունը (հատկապես լեզվի այն կողմերը, վորոնք արտահայտում են նրա նոր, բարձր մշակվածը): Դրա հետ միասին պետք է բացատրել մեր լեզվի մեջ յեղած նոր փոխառությունները, համեմատելով այն նախահոկտեմբերյան գրական լեզվի կատարած փոխառությունների հետ:

Այստեղ պետք է ցույց տալ, թե ինչպես մեր գրական լեզուն արտահայտում է «ձևով ազգային և բովանդակությամբ սոցիալիստական» կուլտուրայի ստալինյան թեզը:

Դրանից հետո պիտի բացատրել ընկեր Ստալինի գրույթը համաշխարհային միասնական լեզվի ստեղծման մասին:

Գրավոր և բանավոր խոսքի ուսուցումը 5—10-րդ դասարաններում՝ կառուցվում է տարրական դպրոցի ծրագրի վրա, իբրև նրա շարունակությունը: 5—6 և 7-րդ դասարաններում գրավորի տեսակները տրվում են ըստ հաջորդական դժվարության: Չեն հիշատակվում գրավորի այնպիսի տեսակներ, վոր կարելի չէ տալ տարրական դպրոցում: Յեթե տարրական դպրոցի գրավորների նպատակն է գերազանցապես ուղղագրություն, ինչպես և շարադրելու տարրական ձևեր սովորեցնելը, ապա միջնակարգ և վոչ լրիվ միջնակարգ դպրոցներում գրավորների տիպերը նպատակ ունեն գերազանցապես շարադրել սովորեցնելը՝ լրացնելով միաժամանակ ուղղագրական գիտություն թերությունները: Ուստի 5, 6 և 7-րդ դասարաններում հերթական կերպով տրվում են շարադրության գնահատի տիպերը, սկսած պարզ պլանի ոգնություն շարադրություն գրելուց մինչև ամբողջական յերկերի գրական վերլուծությունը: Յերբ, սակայն, կնկատվի, վոր տվյալ դասարանը պահանջված մակարդակին չի համապատասխանում, ուսուցիչը պետք է ոգտագործի նաև 1—4 դասարանների գրավորների տիպերը: 8-րդ դասարանից սկսած գրավորները և նրանց տեսակները բոլորում էր գրականության պատմության նյութից և ուսուցումից: 5—7-րդ դասարաններում տրված են նաև քերականության գրավոր վարժություններ, վորոնց նյութը պետք է լինի քերականության այն բաժինը, կանոնը կամ սահմանումը, վորն ավանդվում է տվյալ որը կամ տվյալ դասին:

5—7-րդ դասարաններին հայոց լեզվին տրված
ժամերի մոտ 50 տոկոսը պետք է տրամադրել քերա-
կանությանը: 5 և 6-րդ դասարաններում 6-որյակում
առնվազն մեկ գրավոր պետք է տալ, չհաշված քերա-
կանական գրավոր վարժությունները և ստուգողական
թեւագրությունը:

7-րդ դասարանում պետք է տալ առնվազն յեր-
կու վեցորյակում մեկ գրավոր:

Ծրագրում քերականությունն ու ուղղագրու-
թյունը, գրավոր և բանավոր խոսքը և գրքով աշխա-
տանքը տրված են առանձին բաժիններով, բայց այդ
չի նշանակում, Վոր ուսուցումը պետք է կատարել
հերթական կերպով, ըստ բաժինների:

Ընդհանրապես, հայոց լեզվի դասը պետք է ընդ-
գրկի դուզահեռ աշխատանքներ թե՛ քերականության
բաժնից, թե՛ գրավոր ու բանավոր խոսքի և թե՛ գրք-
քով աշխատելու բաժիններից:

Ցերեկին եւ քերականության դասը, Վոր հագե-
ցած պետք է լինի գրավոր և բանավոր վարժություն-
ներով, պետք է հերթափոխի գրավոր խոսքի ու
սուցմանը, գրքով աշխատանքին:

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

V—X ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

5-ՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 3ԵՎ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Նախադասություն

Խոսքը Վորպես մտածության արտահայտու-
թյուն. նախադասություն. նախադասության գլխավոր
անդամները՝ յենթակա և ստորոգյալ. նախադասու-
թյան մյուս անդամները Վորպես լրացումներ: Պարզ
զաղափար Վորոշի, հատկացուցչի, բացահայտչի, պա-
րագայի և խնդրի մասին: Հարցական, բացականչա-
կան, հրամայական և պատմողական նախադասու-
թյուններ:

Բ. Հնչյունաբանություն

Բառ. վանկ. հնչյուն. տառ. հայերենի այբուբե-
նը. ձայնավորներ և բաղաձայններ, հայերենի բաղա-
ձայն հնչյունների ստորաբաժանումները՝ ա) ըստ ար-
տաբերման տեղի և բ) ըստ Վորակի՝ ըստ աղմուկի
ու ձայնի մասնակցության հափի (ձայնեղ, խուլ
և շնչեղ խուլ): Հնչյունափոխություն. տողադարձ:

5—7-րդ դասարանների հայոց լեզվին տրված ժամերի մոտ 50 տոկոսը պետք է տրամադրել քերականությանը: 5 և 6-րդ դասարաններում 6-որակում առնվազն մեկ գրավոր պետք է տալ, չհաշված քերականական գրավոր վարժությունները և ստուգողական թելադրությունը:

7-րդ դասարանում պետք է տալ առնվազն յերկու վեցորդակում մեկ գրավոր:

Ծրագրում քերականությունն ու ուղղագրությունը, գրավոր և բանավոր խոսքը և գրքով աշխատանքը տրված են առանձին բաժիններով, բայց այդ չի նշանակում, վոր ուսուցումը պետք է կատարել հերթական կերպով, ըստ բաժինների:

Ընդհանրապես, հայոց լեզվի դասը պետք է ընդգրկի դուգահեռ աշխատանքներ թե՛ քերականության բաժնից, թե՛ գրավոր ու բանավոր խոսքի և թե՛ գրքով աշխատելու բաժիններից:

Յերբեմն ել քերականության դասը, վոր հագեցած պետք է լինի գրավոր և բանավոր վարժություններով, պետք է հերթափոխի գրավոր խոսքի ու սուցմանը, գրքով աշխատանքին:

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

V—X ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

5-ՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Նախադասություն

Խոսքը վորպես մտածության արտահայտություն. նախադասություն. նախադասության գլխավոր անդամները՝ յենթակա և ստորոգյալ. նախադասության մյուս անդամները վորպես լրացումներ: Պարզ գաղափար վորոշչի, հատկացուցչի, բացահայտչի, պարագայի և խնդրի մասին: Հարցական, բացականչական, հրամայական և պատմողական նախադասություններ:

Բ. Հնչյունաբանություն

Բառ. վանկ. հնչյուն. տառ. հայերենի այբուբենը. ձայնավորներ և բաղաձայններ, հայերենի բաղաձայն հնչյունների ստորաբաժանումները՝ ա) ըստ արտաբերման տեղի և բ) ըստ վորակի՝ ըստ ազմուկի ու ձայնի մասնակցության չափի (ձայնեղ, խուլ և շնչեղ խուլ): Հնչյունափոխություն. տողադարձ:

թյուն (անցած նյութի, նոր ծանոթացած նյութի, կարգացած հոգւածի, կինոյում, թատրոնում և այլուր տեսածի ու լսածի շուրջը, և այլն)։ Ինքնակենսազրություն. պարզ բնութագրություն. քերականական և ուղղագրական գրավոր վարժություններ տանը և դասարանում. գործնական գրություններ (գիմում, հայտարարություն, և այլն)։ Թեւադրություն (բացատրական, ուսուցողական, ստուգողական)։ Միևնույն ցատրական, ուսուցողական, ստուգողական)։ Միևնույն նյութը 1-ին, 2-րդ և 3-րդ դեմքերով գրավոր պատմելու հմտություն։

3. ԳՐԲՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Ծանոթություն գրքին՝ անուն, հեղինակ, հրատարակչություն, հրատարակության վայր, տարեթիվ, տիրաժ, առաջաբան, ցանկ, բաժիններ, գլուխ և այլն։

Ծանոթություն գրադարանից գիրք ստանալու կարգին. բացատրական և ուղղագրական բառարաններին ոգտվելու հմտություն. կարգացածի կարեոր և բից ոգտվելու հմտություն. կարգացածի կարեոր և բից անհրաժեշտ տեղերն առանձնացնելու հմտություն թե՛ ամբողջ հոտովածի և թե՛ մի արդացի մեջ։

6-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Ձեվարացություն

Բայ.— Բայի ձևերը՝ դերբայական և յեղականացյուն. դերբայների տեսակները՝ անորոշ, անկատար, ապառնի, վաղակատար, հարակատար, յենթակատար և ըղձական. դրանց իմաստը և գործածությունը, բայի յեղանակային ձև-

վը. դեմք, թիվ, ժամանակ, յեղանակ։ Բայերի գործածությունը նախադասության մեջ։

Խոնարհում. սահմանական, հրամայական, ըղձական, պայմանական կամ յենթական և հարկադրական յեղանակները, սահմանական յեղանակի ժամանակները, հրամայական յեղանակը, ըղձական, պայմանական և հարկադրական յեղանակների կազմությունը և ժամանակները, ուղղադրություն։

Բայի ել և ալ խոնարհումը (առաջին և յերկրորդ խոնարհում)։ Ուղղադրություն։

Բայի ժխտական խոնարհումը և նրա ուղղադրությունը, բայի սեռերը՝ ներգործական, կրավորական և չեզոք. բայի կերպերն ըստ կազմության՝ սոսկական, կրավորական, պատճառական, բազմապատկական. դալ, տալ, լալ, ուտել, և լինել անկանոն բայերի խոնարհումը. ենալ, առալ, նեւ և չեւ վերջացող բայերի խոնարհումը. գլխավոր և յերկրորդական (բաղադրյալ) ժամանակներ։

Մակբայ.— Մակբայի տեսակները. մակբայի տարբերությունը ածականից. մակբայների կազմությունը և պատմական տեղեկություններ նրանց մասին. մակբայների գործածությունը նախադասության մեջ։

Կապ.— Կապերի տեսակները, նախադրություն և հետադրություն. դրանց հոլովական խնդրառությունները և գործածությունը. կապական բառեր, պատմական տեղեկություններ կապերի մասին։

Շաղկապ.— Շաղկապների տեսակները. համադասական և ստորադասական։

Ձայնաբերքում. — Ձայնաբերութեան առանձնահատկութիւնները միշտ խոսքի մասերի համեմատութեամբ:

Խոսքի մասերի փոխադարձ փոխանցումները:

Նախադասութեան վերլուծութիւնն ըստ խոսքի մասերի:

Բ. ԾԱՐԱՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

Մտածութիւն, խոսք, նախադասութիւն. պարզ և բարդ նախադասութիւն. պարզ նախադասութեան գլխավոր անդամները՝ յենթակա և ստորոգյալ, նրանց միասնութիւնն ու համաձայնութիւնը. համառոտ նախադասութիւն. ընդարձակ նախադասութիւն. զեղչված յենթակայով և զեղչված ստորոգյալով նախադասութիւններ. ընդարձակ նախադասութեան գլխավոր անդամների լրացումները: Յենթակայի լրացումները՝ վարժիչ, հասկացուցիչ և բացահայտիչ՝ ստորոգյալի լրացումները՝ խնդիրներ և պարագայներ. արդի և անգլիկական խնդիրներ. տեղի, ժամանակի, չափի ու քանակի, ձևի, պատճառի, հիմունքի և նպատակի պարագաներ: Հոլովների ֆունկցիաները: Սեռական և հայցական հոլովները հայերենում և նրանց առանձնահատկութիւնները: Լրացման լրացումներ, վորոշիչ, հատկացուցիչ, բացահայտիչ, կողմնակի խնդիրներ և պարագաներ. 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ և այլ աստիճանի լրացումներ, նրանց ֆունկցիան նախադասութեան մեջ: Կապակցութիւն (համաձայնութիւն և շարադասութիւն):

Հարցական, պատմողական, բացատրական և հրամայական նախադասութիւններ. կետադրութիւն. կոչական բառով նախադասութիւններ. ձայնաբերու-

թիւնների գործածութիւնը բացականչական նախադասութիւնների մեջ. կետադրութիւն. միջանկյալ բառերով նախադասութիւններ. հաստատական և ժխտական նախադասութիւններ. կետադրութիւն:

Ձեղչված անդամներով նախադասութիւններ. անդեմ և անհնթակա նախադասութիւններ. բաղմակի վրա համադաս անդամներով նախադասութիւններ. կետադրութիւն:

2. ԲԱՆԱՎՈՐ ՅԵՎ ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍՔ

Բանավոր զեկուցում պլանով կամ կոնսպեկտով. արադրութեան մանրամասն գրավոր նախագիծ կազմել նախաբանով և վերջաբանով. գեղարվեստական յերկի գրավոր պարզ վերլուծութիւն. բանավոր և գրավոր պարզ համեմատական բնութագրութիւն. ինքնուրույն շարադրութիւններ (ստեղծագործական և այլն), գործադրելով լեզվի պատկերավորութեան միջոցները՝ համեմատութիւն, փոխաբերութիւն, մակերէր, այլաբանութիւն և այլն: Նկարագրական բնութիւն ինքնուրույն գրավոր աշխատանքներ. գրել տպավորութիւններ՝ կարդացած գրքերից, տեսած կամ լսած յերևույթներից, ճանապարհորդութիւններից, երևույթներից և այլն: Ստուգողական թեւադրութիւն. քերականական գրավոր վարժութիւններ. գործնական դրութիւններ (արձանագրութիւն, տեղեկանք, ստացական):

3. ԳՐԵՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Կոնսպեկտ կազմելու հմտութիւն. սահմանված թեմայի շուրջը զանազան գրքերից յիշատանք հաշվաբերութիւն:

Կարդացած տեքստը համառոտել և ընդարձակել:

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Շաբանյուսուքյուն

Բարդ նախադասութիւններ, միավորյալ նախադասութիւններ, բազմակի յենթակայով և բաղմակի ստորոգյալով միավորյալ նախադասութիւններ. կետադրութիւն:

Համադասական նախադասութիւններ. միջանկյալ նախադասութիւններ. կետադրութիւն:

Բարդ ստորադասական նախադասութիւններ. նրանց կազմութիւնը. գլխավոր և յերկրորդական նախադասութիւններ. յերկրորդական նախադասութիւնները վորպես գլխավոր նախադասութիւն անդամներին փոխարինողներ և լրացնողներ. նախադաս, միջադաս և վերջադաս յերկրորդական նախադասութիւններ. ստորադասական շաղկապների գործածութիւնը:

Կետադրութիւնը բարդ նախադասութիւններում: Յերկրորդական նախադասութիւնների տեսակները: Դերբայական լրացումը. կողմնակի յենթակա և կողմնակի լրացումներ: Բարդ նախադասութիւնի վերածումը պարզի՝ դերբայական լրացման և կողմնակի յենթակայի միջոցով. դերբայների գործածութիւնն այս դեպքերում:

Քերականական վերլուծութիւն ըստ նախադասութիւնի տեսակների, ըստ նախադասութիւնի անդամների և ըստ խոսքի մասերի:

Բ. ԿԵՏԱԴՐՈՒՅՈՒՆ

Տրոհութիւն, բացահայտութիւն և առոգանութիւն նշանները. ստորակետի գործածութիւնը բոլոր

դեպքերը. միջակետի և բութի գործածութիւնը բոլոր դեպքերը. գծիկը, դիծը և նրանց գործածութիւնը հայերենում, բազմակետի, չակերտի, փակագծի, հարցականի, բացականչական և յերկարացման նշանների գործածութիւնը հայերենում:

2. ԲԱՆԱՎՈՐ ՅԵՎ ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍՔ

Յելույթներ ունենալիս կարողանալ թե՛ կրճատ և թե՛ բարդ մեջբերումներ կատարել. ցիտատները ողջագործելու ունակութիւն խորացումը. վերլուծական գրավոր շարադրութիւններ և համառոտագրութիւն: Դրական տեսակների գրավոր վերլուծութիւնը: Դասարանում մշակած ամբողջական յերկի գրական-գեղարվեստական գրավոր վերլուծութիւն: Դյուղի և քաղաքի սոցիալատական շինարարութիւնի զանազան մոմէնտների գրավոր վերաբնութիւնը (ինքնութիւն աշխատանք): Բնութիւնի նկարագրութիւններ: Ազատ թեմայով շարադրութիւն: Քերականական և պարզ վոճաբանական գրավոր վարժութիւններ: Ստուգողական թելադրութիւն:

3. ԳՐՔՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Կարգացածի կամ գրելիքի շուրջը թեղիսներ և բանաձևեր կազմելու հմտութիւն (յեղրակացութիւններ և առաջարկութիւններ): Բարդ և ընդարձակ պլան կազմելու հմտութիւն. առձեռն բառարանից ողջովելու վարժութիւն. կարգացած գրքերի բիրելագրաֆիա կազմելու հմտութիւն:

8-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հնչյունաբանության, բառագիտության և ձևաբանության համակարգումը:

Կետադրություն.— Կետադրության նշանակությունը գրավոր խոսքի համար:

Առոգանության նշանները և նրանց գործածությունը. շեշտ, բացականչական նշան, հարցական նշան:

Բացահայտության նշանները և նրանց գործածությունը.— Բազմակետ, կախման կետեր, չակերտ, փակագիծ, անջատման գիծ, մեացման գծիկ:

Տրոհության նշանները և նրանց գործածությունը.— Վերջակետ, մեջակետ, ստորակետ, բութ, գիծ:

ԲԱՆԱՎՈՐ ՅԵՎ ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍՔ

Ամբողջական գեղարվեստական յերկերի շուրջը գրավոր վերլուծական շարադրություններ. տիպերի վերլուծություն (գրավոր և բանավոր). գրողների գրավոր և բանավոր բնութագրություններ. զեկուցումներ կազմելու և կարգալու պրիմները (կոնսպեկտով և թեզիսով):

Առաջարկված թեմաների շուրջը շարադրություն գրելու հատություն, գործադրելով պարզ հետադրական բնույթ կրող յեղանակներ. նկարագրություններ, ուրվագծեր, ստուգողական թելադրություն:

3 ԳՐՔՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Գրքի մշակման ու ոգտագործման լիակատար գիտություն. կոնսպեկտ, տեքստուալ (բնագրային)

կոնսպեկտ, պլան (պարզ և ընդարձակ), համառոտություն, ցիտատներ (քարտային սիստեմ):

Յերկու և ավելի աղբյուրներից ոգտվելու ունակություն. մատենագիտական (բիբլիոգրաֆիկ) և այլ ուղեցույցներից ոգտվելու հատություն. բառարաններով աշխատելու ունակություն:

9-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԳՐԱՎՈՐ ՅԵՎ ԲԱՆԱՎՈՐ ԽՈՍՔ

Շարահյուսություն համակարգումը՝ համառոտ, ընդարձակ, պարզ, միավորյալ, բարդ համադասական և բարդ ստորադասական նախադասություններ. կետադրություն. կանգ առնել առանձնապես ստորակետի գործածություն վրա. վոճաբանություն տարբեր. ռեֆերատներ կազմելու վարժություն. հեղինակների մասին գրավոր շարագրություն. գրական-գեղարվեստական յերկերի գրավոր և բանավոր համեմատական բնութագրություններ. ստուգողական թելադրություններ:

10-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

Քերականություն, ուղղագրություն և կետադրության ամփոփումը: Բանավոր զեկուցումներ և գրավոր ռեֆերատներ կազմելու հատություն. գրողների համեմատական բնութագրություններ (գրավոր և բանավոր), գրական հոսանքների բնութագրում և համեմատություն. քերականական գրավոր վարժություններ. քերականական խնդիրների լուծում. ստուգողական թելադրություն:

8-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

«Լեզուն նույնքան հին է, վորքան և գիտակցությունը. լեզուն հենց գործնական, ուրիշ մարդկանց համար գոյություն ունեցող, ուրեմն ինձ համար ևս գոյություն ունեցող իրական գիտակցություն է» (Մարքս-Ենգելս), «Լեզուն մարդկային հաղորդակցման (Կոմունիզմ) միջոց» (Լենին), լեզվի ինչպես և գիտակորարգության միջոց» (Լենին), լեզվի ինչպես և գիտության ծագումը «ուրիշ մարդկանց հետ հաղորդակցելու անհրաժեշտությունից ու կարիքից» (Ենգելս): Տարբեր լեզուների փոխադրեցությունները, նմանություններն ու տարբերությունները: Լեզուն վորպես զարգացման յենթակա սոցիալ-պատմական յերևույթ: Փոխառյալ բառերը և փոխառության սոցիալական պատճառները. հին փոխառություններ (յեկեղեցի, կաթողիկոս, բագին, դժոխք, մարգարե), նոր փոխառություններ (տրակտոր, էլեկտրիկ, ազիլ, կոմբայն, արտիկ և այլն):

Գրաբար լեզուն և միջին հայերենը վերպես ֆեոդալական հասարակության տարբեր շրջանների գրական լեզուներ: Միջին հայերենով գրված յերկերն ու նրանց տեսակները:

Հայ բուրժուական հասարակության կազմակերպման շրջանը. աշխարհաբարը վորպես գրական լեզվի և բարբառների միասնություն: Աշխարհաբարի և գրաբարի պայքարը 19-րդ դարի կեսերին. գրական աշխարհաբարը, գրական հայերենի հաստատման հիմնա-

կան պատճառները: Նախադյանի և Նաղարյանի լեզվագիտական ըմբռնումները: Աշխարհաբար գրականին նախորդող շրջանները. «Հյուսիսափայլ»-ի դերը նոր գրական լեզուն որինականացնելու և կերտելու սպարեզում: Հայոց գեղարվեստական գրականության դերը գրական հայերենի զարգացման և տարածման գործում:

Նախահոկտեմբերյան գրական հայերենի ուղղադրությունը, նրա բնույթը:

9-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

Հայերենի բարբառների հիմնական բաժանումը ԿԸ, ՈՒՄ, ԵԼ (և ԵՍ) ճյուղերի. հայերենի բարբառների պարզ թվարկումն ու գաղափար նրանց մասին:

Գրական լեզվի և բարբառների փոխհարաբերությունը. հայ գրական լեզվի աղբյուրն և արևմտյան ճյուղերի տարբերությունները:

10-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ Հեղափոխությունը և Հայաստանի խորհրդայնացումը:

Հայերենի ուղղագրության սեփորմը և նրա բնույթը:

Ձևով ազգային, բովանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրայի զարգացման ստալինյան դրույթը: Հայոց լեզվի զարգացման նոր հաղթանակները Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո:

ա) Նոր բառերի ստեղծում.

բ) Բառակազմության նոր ձևերի ստեղծում:

194

դ) Բառերի իմաստի փոփոխություն.

դ) Բուրժուա-կղերական աշխարհայացք արտահայտող բառերի մահացում.

յե) Լեզվի դեմոկրատացում և մասսայականացում:

Ընկեր Ստալինը համաշխարհային միասնական լեզվի հարցի մասին:

194

80

1
2

<< Ազգային գրադարան

NL0246677

DE
No 69